



УДК 378.14-057.87



Оксана Блистів

УРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПРИ ПЛАНУВАННІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

А Розкриваються психолого-педагогічні особливості студентів при плануванні навчального процесу, їхні мотиви, психологічна підготовленість студента, рушійна сила, внутрішній процес засвоєння знань. Також автор вказує, які психолого-педагогічні вимоги треба враховувати студенту при плануванні навчального процесу.

Ключові слова: навчальний процес, навчально-пізнавальна діяльність, студент.

Оксана Блыстив. Учёт психолого-педагогических особенностей студентов при планировании учебного процесса.

А Раскрываются психолого-педагогические особенности студентов при планировании учебного процесса, их мотивы, психологическая подготовленность студента, движущая сила, внутренний процесс усвоения знаний. Также автор указывает, какие психолого-педагогические требования следует учитывать студенту при планировании учебного процесса.

Ключевые слова: учебный процесс, учебно-познавательная деятельность, студент.

Oksana Blystiv. The consideration of psychological and educational features of the students in the planning of the educational process.

S These trends of the education also influenced on the planning of learning activity of the student. In the article the psychological and pedagogical features of the students are revealed in the planning of the educational process, their motives, psychological education of the student, the driving mover, the internal process of learning. The author also points out which psychological and pedagogical requirements should be considered the student in the planning of educational process.

Key words: the educational process, the training and cognitive activity, the student.

Актуальність проблеми. Удосконалення всіх ланок навчального процесу як взаємообумовленої, так і взаємозалежної діяльності викладача і студента, спрямованої на ефективне та результативне досягнення цілей освіти, неможливе без знання теорії освіти як єдиної системи наукового пояснення шляхів підготовки майбутніх спеціалістів. Теорія освіти необхідна як система ідей, і як обґрунтоване керівництво до дії, прогнозування шляхів удосконалення системи вищої освіти; прогнозування наукового розвитку, вибору методів і засобів наукових досліджень; визначення способів розповсюдження наукових положень.

В освітньому процесі треба поєднати у пропорційності і відповідності дві протилежності: освітні можливості людини та сутність освіти (її зміст і форми). Низка вчених, пропонуючи психологічну структуру педагогічної діяльності, стверджує, що вона є взаємозв'язком, системою та послідовністю дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей шляхом вирішення професійно-педагогічних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчальному процесу у вищій школі присвячені праці С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна [1, с. 12–13], В.І. Лозової, І.П. Підласого, І.Ф. Прокопенка, В.В. Ягу-

пова, П.І. Сікорського [5, с. 125] та ін.; психолого-педагогічним проблемам розвитку і самореалізації особистості – Б.Г. Ананьєва, Т.І. Суцєнко, В.В. Давидова, Л.В. Ващенко, Д.Б. Богоявленської, О.М. Матюшкіна, О.Г. Мороза, О.С. Падалка, В.І. Юрченка [3], В. Головенкіна, В. Лугового та ін.; особистісно зорієнтованому підходу у процесі навчання – В.О. Сухомлинського, І.С. Кона, І.Д. Бєха, І.О. Зимньої, В.В. Рибалки та ін.

Виклад основного матеріалу. Рушійними силами навчального процесу є його суперечності: між зростаючими вимогами суспільства до процесу навчання та загальним станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення; між досягнутим студентами рівнем знань, умінь і навичок і знаннями, вміннями й навичками, необхідними для розв'язання поставлених перед ними нових завдань; між фронтальним викладом матеріалу й індивідуальним характером його засвоєння; між розумінням матеріалу викладачем і студентами; між теоретичними знаннями й уміннями використовувати їх на практиці тощо. Мистецтво викладача полягає у з'ясуванні й використанні цих суперечностей для активізації пізнавальної діяльності студентів.

Навчальний процес має тенденцію до постійного саморозвитку й самовдосконалення. Його централь-

ними постатями є особистості з усіма своїми проблемами, життєвим досвідом, смислоутворювальними настановами. Ця система створена для людей та існує завдяки їм.

Ефективність навчального процесу залежить від психологічної підготовленості студентів до навчальної діяльності, що передбачає:

- усвідомлення студентом мети навчання, що стимулює його навчально-пізнавальну діяльність;
- фізіологічну і психологічну готовність до навчання;
- бажання вчитися та активність у процесі навчання, вміння зосередитися на навчальній діяльності;
- належний рівень розвитку.

Організуючи навчально-пізнавальну діяльність студентів, педагоги повинні використати такі сприятливі моменти позитивного ставлення до їхнього навчання:

- наукові знання зацікавлюють студентів, а викладач створює ситуації, якими вони захоплюються;
- наукові знання, вміння і навички практично значущі для студента в різних життєвих ситуаціях, і тому викликають позитивне ставлення до них;
- навчальна діяльність викликає емоції, бажання долати труднощі, спробувати власні сили в оволодінні навчальним матеріалом;
- висока оцінка наукових знань у суспільстві збагачує мотиваційне тло навчальної діяльності студентів;
- колективний характер навчальної діяльності створює сприятливу атмосферу і прагнення посісти відповідне місце серед однокурсників;
- почуття власної гідності є важливою передумовою позитивного ставлення до освітнього процесу, успіхи в навчанні спонукають до активної діяльності, а справедлива оцінка здобутків студента стимулює його позитивне ставлення до навчання.

Науковці виділяють два типові варіанти навчальної діяльності студента: навчальна діяльність відбувається під керівництвом викладача (прийняття пропозованих ним навчальних завдань і плану дій; здійснення навчальних дій і операцій для розв'язання поставлених завдань; регулювання навчальної діяльності під контролем викладача і самоконтролем; аналіз результатів навчальної діяльності, здійснюваної під керівництвом викладача); навчальна діяльність здійснюється студентом самостійно (планування або конкретизація завдань своєї навчальної діяльності; планування її методів, засобів і форм; самоорганізація навчальної діяльності; саморегулювання навчання; самоаналіз результатів навчальної діяльності).

У структурі навчальних планів відображені ці два види навчальної діяльності: аудиторна робота з поділом на лекції, практичні, семінарські і лабораторні заняття та самостійна робота.

Внутрішній процес засвоєння знань складається з таких ланок: сприймання – осмислення й розуміння – узагальнення – закріплення – застосування на практиці.

Сприймання – відображення предметів і явищ навколишнього світу, що діють у даний момент на органи чуття людини [4, с. 123]. Цьому передують: підготовка студентів до участі в процесі навчання; формування активного позитивного ставлення до майбутньої пізнавальної діяльності; створення мо-

тиваційного тла; опора на попередні знання і досвід; зосередження уваги студентів на об'єкті пізнання. Така підготовка позитивно впливає на навчально-пізнавальну діяльність студентів. Тому новий навчальний матеріал необхідно викладати лаконічно, узагальнюючи й уніфікуючи його, акцентуючи на смислових моментах навчальної інформації. Водночас треба «очистити» цей матеріал від зайвої інформації, розмежувати відносно самостійні одиниці навчального матеріалу, щоб він мав чітку, зрозумілу і легку для запам'ятовування структуру, відмінну від структури інших одиниць інформації.

Найважливіше на цьому етапі – перше враження студента від навчальної інформації, яке надовго залишиться в його свідомості. Головну увагу необхідно зосередити на візуальній подачі навчальної інформації.

Осмислення навчального матеріалу – процес мислительної діяльності, спрямований на розкриття істотних ознак, якостей предметів, явищ і процесів і формулювання теоретичних понять, ідей, законів.

Розуміння – це складна аналітико-синтетична діяльність мозку, спрямована на розкриття внутрішньої сутності предметів, процесів і явищ, на усвідомлення зв'язків, стосунків, залежностей, які в ній відображаються [2, с. 36].

Вважаємо, що без глибокого проникнення до сутності процесу або явища неможливо домогтися повного засвоєння навчального матеріалу. Студенти можуть досягти повного осмислення й розуміння навчального матеріалу завдяки аналізу, синтезу, порівнянню, індукції, дедукції.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак, якостей явищ дійсності.

Узагальнюючи навчальний матеріал, викладач повинен звертати увагу на найважливіші ознаки предметів, явищ, процесів, добирати варіанти, які найповніше розкривають істотні ознаки явищ і понять. Варіативний характер неістотних ознак позначається на характері та ефективності пізнавальної діяльності студентів.

Особливої уваги заслуговує абстрагування (процес мисленнєвого виділення одних ознак конкретного предмета з інших). Розрізняють два види абстрагування: виокремлення істотних ознак (позитивне абстрагування), виокремлення та відхилення неістотних ознак (негативне абстрагування). У деяких випадках осмислення й узагальнення залежать від уміння викладача поєднувати позитивне й негативне абстрагування.

Повноцінне осмислення та узагальнення можливе за умови, що воно базується на достатніх наукових знаннях, які забезпечують широке використання порівняння, аналогії та доведення. На цьому етапі відбувається систематизація навчального матеріалу, в основі якої – класифікація фактів, явищ, процесів.

Закріплення знань, умінь і навичок – спеціальна робота викладача щодо реалізації дидактичного принципу міцності засвоєння студентами навчального матеріалу.

Запам'ятовування навчального матеріалу починається з його сприймання та осмислення, проте цього недостатньо, щоб студент вільно ним володів. Тому викладач проводить закріплення навчального

матеріалу, яке залежить від його кількості та якості, а також від емоційного стану студентів. Важливе значення має первинне, поточне й узагальнене повторення.

Повторення повинно бути цілеспрямованим, мати певну мотивацію, бути правильно розподіленим за часом, здійснюватися частинами або в цілому, залежно від остаточного результату, не допускати механічного запам'ятовування. Застосування знань, умінь, навичок – перехід від абстрактного до конкретного. Воно реалізується у виконанні різноманітних вправ, самостійних робіт, на лабораторних і практичних заняттях, у різних видах повторення, творчих тощо. Міцному засвоєнню знань сприяє застосування їх у розв'язанні варіативних завдань. Особливе значення для повноцінного застосування знань на практиці мають міжпредметні зв'язки, вирішення різних життєвих завдань, коли доводиться використовувати комплекс знань із різних навчальних предметів.

Ефективність засвоєння знань залежить від мотивації навчально-виховної діяльності, розвитку емоційної сфери, самостійності й творчої ініціативи.

Мотив навчання є внутрішньою причиною, що спонукає студента вчитися. Він безпосередньо впливає на його ставлення до навчальної діяльності й позначається на якості набутих ним знань. Мотиви навчально-пізнавальної діяльності студентів класифікують на пізнавальні та соціальні.

Пізнавальні мотиви закладені в самому процесі навчання: допитливість, інтерес до знань, потреба в розумовій діяльності, у пізнанні, у розширенні знань про навколишню дійсність, різноманітні інтелектуальні почуття (здивування, сумнів), прагнення здобути нові знання й навички, застосовувати, вдосконалювати свої пізнавальні можливості, інтелектуальні здібності. Пізнавальний інтерес може бути зумовлений самим змістом навчального матеріалу, діяльністю студентів на заняттях, стосунками між викладачем і студентами. Він формується завдяки розкриттю практичної значущості знань, цікавому викладу матеріалу, створенню проблемних ситуацій на уроці, ефекту здивування, парадоксу, використанню навчальної дискусії, пізнавальних ігор.

Соціальні мотиви навчальної діяльності за своїм походженням і змістом виходять за межі суто навчального процесу і пов'язані з широкими суспільними взаємовідносинами студентів (широка соціальна мотивація), а саме: соціальні мотиви, комунікативні мотиви, мотиви утилітарні, мотиви тривожності, мотиви, пов'язані з потребою у самовивченні.

Мотивація навчання тісно пов'язана з менталітетом і соціальними умовами, в яких перебуває студент. Якщо на Заході студенти з 16–18-річного віку йдуть до самостійного життя й самі, своєю працею, здобувають кошти для оплати за навчання, то вони оволодівають професією усвідомлено, уникаючи списування та подачі чужої праці за свою (курсіві, дипломні роботи). В Україні, внаслідок низької оплати малокваліфікованої праці, молода людина не може бути економічно самостійною і за її навчання платять батьки, що зумовлює такі негативні явища, як: списування, нечітке бачення майбутньої професійної діяльності, бажання видати чужу працю за свою, формальне ставлення до процесу навчання.

К. Ушинський, наголошуючи на виховному зна-

ченні правильних мотивів навчання, писав: «Як отрути, як вогню, треба боятися, щоб до хлопчика не добралася ідея, що він учиться тільки для того, щоб будь-як обдурити своїх екзаменаторів і одержати чин, що наука є тільки квитком для входу в громадське життя, який треба кинути або забути в кишені, коли швейцар пропустив уже вас до залу, де й той, що пройшов без квитка або з фальшивим чи чужим квитком, дивиться з однаковою само впевненістю» [6, с. 333–362].

Вважаємо, що використання різних методів навчання залежить від знання викладачем індивідуальних особливостей студентів кожної групи. Індивідуальний підхід до кожного суб'єкта взаємодії зробить навчальний процес ефективнішим. Наприклад, усім студентам на лекції дається однакова інформація, але засвоюють її студенти не однаковими темпами. І однією з причин цього є індивідуальні особливості сприйняття та пам'яті. Є студенти, у яких розвиненіша зорова або слухова пам'ять. Тому ще один момент індивідуального навчання – це вивчення індивідуальних особливостей окремого студента і групи в цілому [7, с. 345].

Пропонуємо на початку семестру проводити тестування студентів для складання психологічного «портрету» всієї групи і кожного студента зокрема. Визначається тип індивідуальності: рівень інтелектуального розвитку, провідний тип темпераменту, мотив, самооцінка, додатково оцінюється рівень підготовки з обраної дисципліни. На основі цього подальше навчання окремого студента та групи в цілому ведеться за індивідуальним пакетом завдань із урахуванням рівня підготовки, здібностей та інтересів. Наприклад, викладач знає психологічний портрет групи студентів (загальний рівень розвитку інтелекту – вище середнього і високий, мотив навчання – позитивний, пізнавальний інтерес – стійкий, провідний тип темпераменту – холерики, загальна самооцінка – адекватна, провідна модальність – візуальна). Виходячи з цього, свою роботу з цією групою студентів викладач може спланувати так: навчальний курс зі свого предмета розіб'є на глобальні блоки-модулі, які в свою чергу розчленяться на крупні блоки; при структуруванні цілісного циклу навчального модуля більше уваги приділятиме теоретично-пошуковому та корекційно-рефлексивному етапам; використає нетрадиційні форми групових та індивідуальних занять з метою активізації творчості студентів; підключить студентів до навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи; використає проблемні творчі завдання; темп діяльності на заняттях буде швидким, з використанням різних форм роботи; використає багато візуальної інформації; створить усі умови для спілкування, ініціативності, самостійності та творчості кожному студентові.

Знання індивідуальних особливостей кожного студента дозволить викладачеві створювати індивідуальні програми саморозвитку студента, враховуючи особливості його інтелектуального розвитку, темпераменту, самооцінки та мотиву діяльності. Такі індивідуальні програми розвитку сприяють не тільки глибокому оволодінню знаннями, але й коригують особистісні якості студента. Вважаємо, що для успішнішого навчання треба використовувати як індивідуальні, так і групові форми роботи зі студентами.

Висновок: Таким чином, при плануванні навчаль-

ного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах треба враховувати такі психолого-педагогічні вимоги:

- планувати аудиторну та позааудиторну діяльність студента на різні проміжки часу: тиждень, місяць, семестр, навчальний рік, період навчання;
- у навчальному процесі повинні тісно поєднуватися колективний та індивідуальний характер навчальної діяльності;
- планування навчального процесу на рівні викладача повинно враховувати психологічні особливості всієї групи та кожного студента зокрема.

Навчальний процес у вищому педагогічному нав-

чальному закладі буде ефективним, якщо у студентів буде достатньо сформована позитивна мотивація навчання.

Література

1. Зяюн І.А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І.А. Зяюн // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 12-13.
2. Максименко С.Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловйенко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
3. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 267 с.
4. Психологія : навч. посіб. / О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Злишков та ін.; за наук. ред. О.В. Винославської. – Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
5. Сікорський П.І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання / Петро Іванович Сікорський. – Львів : Каменяр, 1998. – 196 с.
6. Ушинський К.Д. Праця в її психичному і виховному значенні / К.Д. Ушинський. – Т. 2. – С. 333-362.
7. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 3-те вид., стереотип. – К. : Академвидав, 2009. – 560 с.

УДК 378.14:37.047-057.36:347.132.15



Тетяна Білоус

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІД ЇХ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Татьяна Белоус. Зависимость уровня профессиональной подготовки будущих работников органов внутренних дел к работе в экстремальных условиях от их личностных особенностей.

Tetyana Bilous. Dependence of the Level of the Professional Readiness of the Future Law Enforcement Officers to Work in Extreme Conditions on Their Personal Features.

А Проаналізовано вплив рівня тривожності на емоційну стійкість майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах.

А Проанализировано влияние уровня тревожности на эмоциональную устойчивость будущих сотрудников ОВД к работе в экстремальных условиях.

С The article analyzes the influence of the level of anxiety on the emotional stability of the future of law enforcement officers to work in extreme conditions.

Ключові слова: тривожність, страх, мотивація, професійна діяльність.

Ключевые слова: тревожность, страх, мотивация, профессиональная деятельность.

Key words: anxiety, fear, motivation, professional activity.

Постановка проблеми. У системі сучасного психолого-педагогічного знання, проблема тривожності посідає особливе місце. Останні тенденції наукових досліджень показують суть цих станів і властивостей не тільки через призму психолого-педагогічного, а й медичного, соціологічного та філософського знання. Попри всі дослідження явище тривожності є таким багатограним і має стільки відтінків, що важко знайти якесь одне пояснення. Розв'язання вищезазначених проблем у підготовці майбутніх працівників до роботи в екстремальних умовах дозволить запобігти непрофесійності, професійній деформації особистості майбутніх працівників, а також забезпечить особистісний розвиток [2; 3; 7]. Ураховуючи таку високу міру відповідальності, можна стверджувати, що високопрофесійне вирішення даної проблеми багато в чому залежить від особистості самих майбутніх працівників.

Метою нашого дослідження є виявлення рівнів тривожності майбутніх працівників органів внутрішніх справ до роботи в екстремальних умовах за допомогою методик Дж. Тейлора і В. Норакидзе.

Останні дослідження та публікації. У деяких дослідженнях тривожність розглядається як реакція на соціальні впливи при певних індивідуальних психофізіологічних особливостях (Б. Вяткін,

Н. Лисенко, Н. Левітов, В. Мерлін, Ч. Спілбергер). Дослідженням становлення рівня тривожності займалися І. Кон, Ф. Райс, Д. Фельдштейн, М. Тишкова; вивченням сутності явищ тривоги, тривожності та страху – З. Фрейд, В. Астапов [1], А. Прихожан [8], Л. Лепіхова та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що на сучасному етапі акцент у дослідженнях тривожності ставиться переважно на аналізі її як властивості особистості, яка виникає і розвивається в нестабільних умовах сьогодення.

Виклад матеріалу дослідження. У цілому тривожність необхідно розглядати як інтегративне особистісне явище, стале особистісне утворення; схильність індивіда до переживання тривоги, яка характеризується низьким порогом виникнення її реакції; стабільну індивідуальну властивість особистості. Виникнення тривожності зумовлене незадоволеністю основних потреб і переживань у зв'язку з цим, постійно діючих фрустраційних станів. Поведінкові вияви тривожності полягають у загальній дезорганізації діяльності, що порушує її спрямованість і продуктивність.

Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що складається з підвищеної схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуа-